

**Зубков С.О.,**  
кандидат економічних наук, доцент,  
професор кафедри економіки та управління,  
*Харківський державний університет харчування та торгівлі*

**Zubkov Serhii,**  
PhD in Economics, Associate professor,  
Professor of the Department of Economics and Management,  
*Kharkiv State University of Food Technology and Trade*

## МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ СФЕРИ ХАРЧУВАННЯ

**Зубков С.О. Методологічні підходи до дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування.** Специфіка процесів управління підприємствами сфери харчування зумовлює необхідність формування особливого методологічного підґрунтя досліджень, об'єктом яких є міжгалузеві наукові дослідження, а предметом – методологія вирішення міжгалузевих наукових проблем. Більшість сучасних публікацій із питань методології дослідження процесів управління підприємствами обмежена логікою функціонування та розвитку замкнених соціально-економічних систем, які не можуть бути безпосередньо імплементованими до багатогалузевих інтегральних природно-соціально-економічних моделей, до яких належить сфера харчування. Метою дослідження є систематизація методологічних підходів до дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування в частині загальнометодологічних підходів, до яких віднесено: концептуальний, діалектичний, системний, комплексний, суб'єктний, інституційний підходи.

**Ключові слова:** методологія, загальнометодологічні підходи, управління, сфера харчування, підприємство.

**Зубков С.А. Методологические подходы к исследованию процессов управления предприятиями сферы питания.** Специфика процессов управления предприятиями сферы питания предопределяет необходимость формирования особой методологической основы исследований, объектом которых являются межотраслевые научные исследования, а предметом – методология решения межотраслевых научных проблем. Большинство современных публикаций по вопросам методологии исследования процессов управления предприятиями ограничено логикой функционирования и развития замкнутых социально-экономических систем, которые не могут быть непосредственно реализованы в многоотраслевых интегральных природно-социально-экономических моделях, к которым относится сфера питания. Целью исследования является систематизация методологических подходов к исследованию процессов управления предприятиями сферы питания в части общеметодологических подходов, к которым отнесены: концептуальный, диалектический, системный, комплексный, субъектный, институциональный подходы.

**Ключевые слова:** методология, общеметодологические подходы, управление, сфера питания, предприятие.

**Zubkov Serhii. Methodological approaches to the study of food sphere enterprises' management processes.** The specificity of food industry enterprises' management processes necessitates the formation of special methodological basis for research, the object of which is cross-sectoral scientific research, and the subject is the methodology of inter-branch scientific problems solving. Most of the modern publications on the enterprise management research methodology are limited by the logic of functioning and development of closed social and economic systems, which cannot be directly implemented to the multi-sectoral integrated natural and social and economic models which include food sphere. The «food sphere» covers all structures which activities are aimed at achieving the main goal of the population's food demand meeting. Food sphere structure according to the functional management consists of four sectors: industries which produce food raw material (agriculture and forestry, fisheries and hunting); industries which process food raw material into food products (food industry); industries which sell food products (wholesale and retail, food markets, corporate trade); industries which organize food products consumption (restaurants, social catering). Methodological approaches to the study of food industry enterprises' management processes are systematized by decomposition of modern methodological approaches to scientific researches, such as general scientific, interdisciplinary and specific. The methodological basis for the classification features selection is the necessity to fulfill the requirement of applied complex solution and theoretical scientific problems in the study of complex social and economic processes in the food enterprises' integrated management system. The study purpose is systematization the methodological approaches to the study of food businesses management processes in terms of general methodological approaches, which include: conceptual, dialectical, systemic, complex, subjective, institutional approaches. The systematic set of theoretical

general methodological approaches allows to reveal the specifics of the study of the food sphere phenomenon as an integrated natural-socio-economic system, and their combined use provides scientific validity of solving the problems of studying the food sphere enterprises' management processes.

**Key words:** methodology, general methodological approaches, management, food sphere, enterprise.

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.** Специфіка процесів управління підприємствами сфери харчування, до яких належать підприємства агропромислового сектору, харчової промисловості, торгівлі та ресторанного господарства, що послуговуються інтегральними моделями природно-соціально-економічних систем, зумовлюють необхідність формування особливого методологічного підґрунтя досліджень, об'єктом яких є міжгалузеві наукові дослідження, а предметом – методологія вирішення міжгалузевих наукових проблем.

**Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор.** Методологічна наукова проблема даного дослідження полягає у тому, що більшість сучасних публікацій із питань методології дослідження процесів управління підприємствами обмежена логікою функціонування та розвитку замкнених соціально-економічних систем [1–7], які не можуть бути безпосередньо імплементованими до багатогалузевих інтегральних природно-соціально-економічних моделей, до яких належить сфера харчування.

**Формулювання завдання дослідження.** Метою дослідження є висвітлення результатів систематизації методологічних підходів до дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування в частині загальнометодологічних підходів.

**Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.** У справі визначення ракурсу дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування з усієї сукупності дослідницьких засобів сучасної методології економічних наукових досліджень центральне місце мають методологічні підходи. Це обґрунтоване тим, що від вибору методологічних підходів до дослідження багато в чому залежить спрямованість усіх дослідних робіт, що має істотний вплив на процес його проведення та результативність. Із множини сучасних способів здійснення пізнавальної діяльності найбільш важливими у дослідженнях процесів управління підприємствами сфери харчування є методи досліджень, оскільки вони являють сукупність необхідних теоретичних і практичних прийомів щодо вирішення поставлених завдань.

Групу загальнометодологічних підходів сформовано з позиції необхідності дослідження ступеня досягнення мети інтеграції за інтересами учасників та стейкхолдерів (умови, форми, засоби інтегрованої взаємодії) та їхньої участі у процесах функціонування та управління підприємствами сфери харчування: концептуальний, діалектичний, системний, комплексний, суб'єктний, інституційний підходи.

Відповідно до засад *концептуального підходу*, створено необхідне методологічне підґрунтя проведення досліджень процесів управління підприємствами сфери харчування згідно з гіпотезою, що базовою характеристикою партнерства у сфері харчування

є інтегрованість її учасників, кожен з яких має власну соціально-економічну та організаційно-правову форму та переслідує свої економічні інтереси.

Адекватність та реалістичність дослідження процесів управління інтегрованою системою управління підприємствами сфери харчування забезпечуються за умови дотримання вимог цілісного розгляду всієї сукупності її компонентів, таких як персонал, технології, окремі суб'єкти господарювання, стейкхолдери, з урахуванням їх взаємодії та неадитивності внеску до характеристики цілого. Тож засоби та інструменти управлінського впливу з боку інтегрованої системи управління мають забезпечити ефективність їхньої взаємодії, розвиток партнерства та баланс інтересів. З урахуванням цього пропонується здійснювати вирішення прикладних та теоретичних наукових проблем, що пов'язані з дослідженням складних процесів в інтегрованій системі управління підприємствами сфери харчування як природно-соціально-економічних утворень із виділенням двох детермінант: суб'єктивної та об'єктно-структурної.

Цариною досліджень за суб'єктивним складником є процеси управління, що характеризують ефективність роботи управлінського персоналу та управлінського впливу на загальну результативність діяльності суб'єктів господарювання сфери харчування. Цариною досліджень за об'єктно-структурним складником є процеси управління як об'єктивна характеристика адаптивності й ефективності діяльності суб'єктів господарювання сфери харчування під впливом синергетичного ефекту від різноманітних організаційно-економічних форм інтеграції.

Досліджувані підприємства сфери харчування – це динамічні, внутрішньо взаємопов'язані об'єкти, які взаємодіють із зовнішнім середовищем, тому одним із необхідних підходів до їх дослідження є *діалектичний*, де основним принципом є принцип загальних зв'язків явищ. Це означає, що в процесі проведення досліджень підприємств сфери харчування необхідно розглянути всі боки і зв'язки об'єктів досліджень, ураховуючи, що розвиток як загальний процес проходить через шаблі, що періодично повторюються, але кожного разу на більш високому рівні. Рух за спіраллю забезпечує постійне накопичення знань і досвіду, а на цій основі – досягнення з плином часу нових рівнів розвитку. Положення діалектичного підходу до постійності змін, що відбуваються, необхідності заміни застарілого новим є актуальними настановами під час обґрунтування стратегії розвитку підприємств сфери харчування. Вибір і використання законів, принципів, методів діалектичного підходу (перехід кількості в якість, заперечення, просування від абстрактного до конкретного, єдності аналізу і синтезу, логічного й історичного, виявлення в об'єкті різноякісних зв'язків та їх взаємодії) до даного дослідження у поєднанні з методологічним інструментарієм інших підходів в сучасний період є, по суті, його практичною формулою.

Діалектичний підхід зумовлює необхідність використання системного і комплексного підходів, які мають діалектичну єдність, якщо об'єкт не досліджується як система, то не забезпечується повнота дослід-

ження комплексу його перетворень – формування, функціонування, розвиток та ін. з причин браку розуміння сукупності його підсистем.

Поєднання діалектичного підходу із системним і комплексним підходами являє собою узагальнюючу, цілісну діалектично-логічну форму мислення, що виконує методологічну функцію в теоретичних та прикладних наукових дослідженнях процесів, що відбуваються у сфері харчування. Специфіка системного підходу визначається тим, що він орієнтує дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування на розкриття її цілісності, на виявлення різноманітних типів зв'язків і зведення їх до єдиної теоретичної картини [8–10]. Системний підхід дає змогу вивчити сферу харчування на конкретному рівні аналізу, комплексний підхід дає змогу вивчити життєві цикли її функціонування. Інтегрованість як характеристика стану системи за ознакою пов'язаності її елементів є іманентною властивістю всіх систем, тому визначальною методологічною підставою дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування є системний підхід.

Головною передумовою реалізації засад системного підходу є необхідність розгляду сфери харчування як природно-соціально-економічної системи не ізольовано, а з урахуванням зв'язків із навколишнім середовищем, визначення сутності кожного зв'язку та окремого елемента, проведення асоціацій між загальними та індивідуальними цілями, що відповідає ідеології стратегічного управління розвитком підприємств сфери харчування.

Методика застосування системного підходу до дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування передбачає: виявлення залежності кожного елемента від його місця та функцій у системі з урахуванням того, що властивості цілого не зводяться до суми властивостей його елементів; аналіз того, наскільки поведінка системи зумовлюється як особливостями її окремих елементів, так і властивостями її структури; дослідження механізму взаємодії системи та середовища; вивчення характеру ієрархічності, що властивий системі харчування; забезпечення всебічного багатоаспектного опису системи харчування; розгляд системи харчування як динамічної цілісності, що розвивається.

Згідно з методологічними принципами, в основі яких лежить розгляд об'єктів як систем: структурності, цілісності, ієрархічності, наступності, множинності, системний підхід забезпечує об'єктивність вивчення всіх аспектів управлінського процесу підприємств сфери харчування як сукупності функцій, кожна з яких може вплинути на систему управління у цілому. За принципом структурності аналізуються елементи системи управління сферою харчування та їх взаємозв'язок у межах певної організаційної структури. Процес функціонування системи досліджується з позиції властивостей її окремих елементів. Принцип цілісності дає змогу розглядати елементи системи сфери харчування як єдине ціле і водночас як підсистему для вищих рівнів. За принципом ієрархічності проводиться дослідження на основі підпорядкування елементів нижчого рівня елементам вищого рівня. За принципом наступності забезпечується урахування взаємозв'язку зовнішніх і внутрішніх чинників на різних етапах функціонування сфери харчування. Принцип множинності передбачає необхідність використовувати широкий спектр кібернетичних, економічних і математичних моделей для

опису окремих елементів і системи управління підприємствами сфери харчування у цілому.

Системний підхід дає можливість розглядати сферу харчування як єдину систему та полегшити процес досягнення її цілей за допомогою чіткого розуміння роботи підсистем й інтеграції їх в єдине ціле. Системний підхід виконує інтегративні функції, особливо там, де не діють такі засоби наукового пошуку, як спостереження, і дає змогу знайти зв'язок об'єктів та процесів, які вважаються не пов'язаними один з одним. Системний підхід сприяє формуванню точного уявлення про процеси управління сферою харчування, що дає змогу застосовувати спеціальні методи. На засадах системного підходу побудована одна з провідних методик, яка є стрижнем дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування – системного аналізу. Системний аналіз відіграє роль каркасу, який об'єднує всі необхідні методи, знання і дії під час дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування. Застосування системного підходу має реалізовуватися одночасно в різних модифікаціях, оскільки їх окреме використання не дає можливості охопити весь об'єкт аналізу як систему та піддати вивченню усі його аспекти. Такими модифікаціями є: системно-елементний, системно-структурний, системно-функціональний, системно-цільовий, системно-ресурсний, системно-інтеграційний підходи тощо.

Особливість застосування системного аналізу щодо дослідження сфери харчування як природно-соціально-економічної системи полягає у його орієнтації на розроблення методик, що дають змогу поступово формувати потрібні моделі аналізу, обґрунтовуючи їх адекватність на кожному етапі; на засадах системного аналізу здійснюється виявлення характеру зв'язків між підсистемами сфери харчування та визначення призначення кожної підсистеми, а також здійснюються вибір і розподіл за проблемами різного класу найбільш ефективних методів, використання яких дає змогу вирішити завдання даної наукової теми.

Застосування системного підходу дає можливість вирішити дослідницькі завдання з редукції феномена складності сфери харчування; визначення та виміру зв'язків; узагальнення й формування раціональних методів дослідження; розроблення алгоритму дослідження.

Багатогалузевий характер сфери харчування вимагає комплексного підходу до формулювання дослідних завдань та добору відповідних засобів їх виконання [4]. Методологія комплексного підходу розкриває цілісність управлінського процесу як розвиненість усіх його функцій, координованість взаємодії всіх його учасників, що дає змогу виділити такий елемент дослідження об'єктів сфери харчування, як господарчий комплекс. На засадах комплексного підходу є можливість дослідити, з одного боку, цілісність окремих підприємств сфери харчування як взаємозалежну взаємодію всіх їхніх складників (ресурсного, продуктово-технологічного, дієво-практичного тощо), з іншого – цілісність конгломерату як аналіз діяльності та процесів усіх його компонентів різнорідних підприємств сфери харчування, а також ступінь координованості взаємодії всіх його учасників.

Комплексний підхід до дослідження підприємств сфери харчування дає можливість урахувати не тільки економічні, екологічні, технічні, організаційні, соціальні, психологічні аспекти інтеграції та їх взаємозв'язок, а й такі важливі специфічні аспекти,

як соціальний та демографічний. Це підвищує рівень якості вирішення поставлених завдань дослідження.

Необхідність комплексного дослідження обґрунтовується ще й тим, що засади комплексного підходу є парадигмою практики організації управління багатогалузевими інтегративними соціально-економічними господарчими утвореннями [11–14]. Відповідно до цього, й наукове забезпечення дослідження таких складних систем управління, як сфера харчування, має реалізовуватися засобами дослідження комплексу наук. При цьому спектр методів дослідження має забезпечити виконання широкого асортименту аналітичної роботи – від спостереження та констатації зв'язку між соціально-економічними процесами та отриманими від цього результатами через виявлення механізмів цього зв'язку до прогнозування розвитку підприємств сфери харчування та планування заходів щодо забезпечення найбільш оптимального режиму функціонування. Комплексний підхід забезпечує необхідну концентрацію та узгодження загальнотеоретичних та спеціальних наукових методів, обґрунтованих та зведених до єдиної системи, оскільки за кожним складником досліджень передбачено їх перебудову відповідно до акценту та мети поставлених завдань. Це дає змогу розглянути досліджуваній об'єкт у різних вимірах та проєкціях, простежити об'єктивні та опосередковані зв'язки й вивчити стани відокремленої цілісності та інтегрованої комплексності одночасно.

На засадах комплексного підходу побудовано організацію процесу дослідження підприємств сфери харчування, що забезпечило всім структурним елементам дослідження (етапи, стадії підготовки та проведення робіт, регламент) логічний зв'язок та послідовність.

Для забезпечення об'єктивності досліджень процесів управління підприємствами сфери харчування необхідним є діалектичне застосування *суб'єктного та інституційного* загальнонаукових підходів. Багатоаспектність даного дослідження вимагає вивчення як соціально-економічних процесів, що відбуваються на всіх ієрархічних рівнях управління підприємствами сфери харчування через призму результатів людської діяльності – менеджмент підприємств, діяльності домогосподарств, так і виявлення запитів та потреб споживачів у сегменті харчування споживчого ринку через призму людської поведінки [15].

Зважаючи на безпосередню участь управлінського персоналу у процесах управління підприємствами

сфери харчування та значення управлінського впливу на ефективність діяльності суб'єктів господарювання сфери харчування, суб'єктне дослідження є однією з необхідних комплексних змінних у сукупності параметрів дослідження результативності процесів управління підприємствами сфери харчування.

Застосування *інституційного підходу* як методологічної основи дослідження обґрунтоване необхідністю використання теоретичних засад формування стратегічного бачення напрямів розвитку сфери харчування на підґрунті нової інституціональної економічної теорії, яка є фундаментальною базою, що дає змогу адекватно проводити дослідження різних ринків, у т. ч. й продовольчих, а також ринку сфери індустрії харчування [16–18].

Ринки підприємств сфери харчування передбачають продажі, які є неможливими без участі людини, тому дослідження слід проводити з урахуванням людського чинника, що володіє різними когнітивними здібностями, моральними принципами та нормами поведінки і накладає відбиток на здатність прийняття рішень у взаєминах купівлі-продажу товарів і послуг.

**Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.** Із метою розроблення теоретико-методологічного обґрунтування стратегії розвитку підприємств сфери харчування визначено методологічні підходи до дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування. Систематизована сукупність теоретичних загальнометодологічних підходів дає змогу розкрити специфіку дослідження феномену сфери харчування як інтегрованої природно-соціально-економічної системи, а їх комбіноване використання забезпечує наукову обґрунтованість вирішення завдань дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування на основі повномасштабного, всебічного та цілісного вивчення означених проблем.

Визначені концептуальні детермінанти дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування на основі концептуального підходу забезпечать єдність методологічних підходів та методів, адекватність та реалістичність проведення всього комплексу наукових пошуків.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямі є визначення міждисциплінарних та специфічних методологічних підходів до дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування.

### Список використаних джерел:

1. Ананьин О.И. Философия и методология экономической науки. *Философия социальных и гуманитарных наук* / под общ. ред. С.А. Лебедева. Москва, 2006. С. 353–436.
2. Братута О.Г. Засоби проведення наукового дослідження як елемент методологічного забезпечення української економічної науки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 14. С. 8–16.
3. Чаплыгин В.Г. Логика и методология научных исследований: сравнительный анализ, школы, направления развития. *Интеллектуальный капитал в экономике знаний*. 2017. С. 289–303.
4. Кононюк А.Ю. Основы научных исследований. Киев : Освита України, 2012. Кн. 1. 508 с.
5. Меньшикова А.А. Методологический прогресс в экономике. *Современные проблемы и перспективные направления инновационного развития науки*. 2017. С. 11–13.
6. Разіна О.В. Методологічні основи стратегічного управління підприємством. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2011. № 33(2). С. 232–236.
7. Шпортко Г.Ю., Вишневська М.К. Дослідження методів визначення синергетичного ефекту кластерних структур. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 9. С. 716–721.
8. Аверьянов А.Н. Системное познание мира. Москва : Рипол Классик, 1985. 67 с.
9. Герасимова В.В. Системный подход как общеметодологический принцип исследования систем управления. *Актуальные проблемы социально-экономического развития России*. 2007. № 8. С. 39–50.

10. Корнев Г.Н. О применении системного подхода в экономических исследованиях. *Современные проблемы науки и образования*. 2007. № 3. С. 21–89.
11. Болдирева Л.М. Економічна інтеграція агропродовольчого сектору економіки: стан і перспективи розвитку. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2013. Вип. 12. С. 69–75.
12. Верхоглядова Н.І., Барінов Д. Ю. Підходи до визначення ефективності інтеграції будівельних підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 13(1). С. 78–83.
13. Настыч М.А. Современные методы исследования процессов экономической интеграции фирм. *Экономика и предпринимательство*. 2016. Т. 4. № 2. С. 558–567.
14. Курушина Е.В. Экономическая интеграция с позиций методологии научного познания (вопросы классификации). *Фундаментальные исследования*. 2013. № 8–5. С. 1146–1150.
15. Савицька Н.Л. Архітектура суб'єкта господарського розвитку: інституціональний підхід. *Ефективна економіка*. 2012. № 11. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek\\_2012\\_11\\_55](http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_11_55) (дата звернення: 29.01.2020).
16. Азарян А.А. Основы институционального анализа сферы услуг. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 10. С. 8–14.
17. Дементьев В.В. Институциональная теория в Украине: направления исследований, особенности, перспективы. *Научные труды ДонНТУ*. 2006. № 103(1). С. 17–31.
18. Сухарев О.С. Методологические основы институционального анализа: старая, новая школы и мейнстрим. *Финансовая аналитика: проблемы и решения*. 2013. № 41. С. 7–24.

### References:

1. Anan'in O.I. (2006) *Filosofiya i metodologiya ekonomicheskoy nauki*. [Philosophy and methodology of economic science]. *Filosofiya sotsial'nykh i gumanitarnykh nauk* [Philosophy of Social Sciences and Humanities], pp. 353–436.
2. Bratuta O.H. (2016) *Zasoby provedennia naukovoho doslidzhennia yak element metodolohichnoho zabezpechennia ukrainskoi ekonomichnoi nauky* [Means of scientific research as an element of methodological support of Ukrainian economic science], *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky* [Global and national problems of economy], № 14, pp. 8–16.
3. Chaplygin V.G. (2017) *Logika i metodologiya nauchnykh issledovaniy: sravnitel'nyy analiz, shkoly, napravleniya razvitiya* [The logic and methodology of scientific research: a comparative analysis, schools, areas of development], *Intellektual'nyy kapital v ekonomike znaniy* [Intellectual capital in the knowledge economy], pp. 289–303.
4. Kononyuk A.Y. (2012) *Osnovy nauchnykh issledovaniy* [Basics of Scientific Research], Kyiv: Osvita Ukrainy, Book 1.
5. Men'shikova A.A. (2017) *Metodologicheskii progress v ekonomike*. [Methodological progress in the economy], *Sovremennye problemy i perspektivnye napravleniya innovatsionnogo razvitiya nauki* [Modern problems and promising areas of innovative development of science], pp. 11–13.
6. Razina O.V. *Metodolohichni osnovy stratehichnoho upravlinnia pidpriemstvom* [Methodological foundations of strategic management of enterprise], *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu* [Science messenger of Uzhgorod University], № 33(2), pp. 232–236.
7. Shportko H.Y., Vyshnevskaya M.K. (2017) *Doslidzhennia metodiv vyznachennia synerhetychnoho efektu klasternykh struktur* [Previous methods for identifying the synergistic effect of cluster structures], *Ekonomika i suspilstvo* [Economy and society], vol. 9, pp. 716–721.
8. Aver'yanov A.N. (1985) *Sistemnoe poznanie mira* [Systemic knowledge of the world], Moscow: Ripol Classic.
9. Gerasimova V.V. (2007) *Sistemnyy podkhod kak obshchemetodologicheskii printsip issledovaniya sistem upravleniya* [A systematic approach as a general methodological principle for the study of control systems], *Aktual'nye problemy sotsial'no-ekonomicheskogo razvitiya Rossii* [Actual problems of socio-economic development of Russia], No 8, pp. 39–50.
10. Kornev G.N. (2007) *O primenenii sistemnogo podkhoda v ekonomicheskikh issledovaniyakh* [On the application of a systems approach in economic research], *Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya* [Modern problems of science and education], No 3, pp. 21–89.
11. Boldyrieva L.M. (2013) *Ekonomichna intehtatsiia ahroprodovolchoho sektora ekonomiky: stan i perspektyvy rozvytku* [Economic integration of the agro-food sector of the economy: the state and prospects of development], *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Seriya : Ekonomika i menedzhment* [Bulletin of Sumy National Agrarian University. Series: Economics and Management], vol. 12, pp. 69–75.
12. Verkhohliadova N.I., Barinov D. Y. (2017) *Podkhody do vyznachennia efektyvnosti intehtatsii budivelnnykh pidpriemstv* [Approaches to determining the efficiency of integration of construction enterprises], *Prychornomorski ekonomichni studii* [Black Sea Economic Studies], vol. 13(1), pp. 78–83.
13. Nastych M.A. (2016) *Sovremennye metody issledovaniya protsessov ekonomicheskoy integratsii firm*. [Modern methods of research of processes of economic integration of firms], *Ekonomika i predprinimatel'stvo* [Economics and entrepreneurship], vol. 4, No 2, pp. 558–567.
14. Kurushina E.V. (2013) *Ekonomicheskaya integratsiya s pozitsiy metodologii nauchnogo poznaniya (voprosy klasifikatsii)* [Economic integration from the standpoint of the methodology of scientific knowledge (classification issues)], *Fundamental'nye issledovaniya* [Fundamental research], No 8-5, pp. 1146–1150.
15. Savytska N.L. (2012) *Arkhitektonika subiekta hospodarskoho rozvytku: instytutsionalnyi pidkhid* [Economic Development Entity Architecture: An Institutional Approach], *Efektivna ekonomika* [Efficient economy], No 11. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek\\_2012\\_11\\_55](http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_11_55) (accessed 29 January 2020).
16. Azaryan A.A. (2015) *Osnovy institutsional'nogo analiza sfery uslug* [Basics of institutional analysis of the service sector], *Aktual'ni problemi ekonomiki* [Actual problems of the economy], No 10, pp. 8–14.
17. Dement'ev V.V. (2006) *Institutsional'naya teoriya v Ukraine: napravleniya issledovaniy, osobennosti, perspektivy* [Institutional theory in Ukraine: areas of research, features, prospects], *Nauchnye trudy DonNTU* [Scientific works of DonNTU], No 103(1), pp. 17–31.
18. Sukharev O.S. (2013) *Metodologicheskie osnovy institutsional'nogo analiza: staraya, novaya shkoly i meynstrim* [Methodological foundations of institutional analysis: old, new schools and mainstream], *Finansovaya analitika: problemy i resheniya* [Financial analytics: problems and solutions], No 41, pp. 7–24.